

Viola Köster
UMWELT-NGOS: ÜBER
WIRKUNGEN UND
NEBENWIRKUNGEN IHRER
PROFESSIONALISIERUNG
LIT Verlag, Berlin, 2012., 200 str.

Nakon svjetske konferencije UN-a u Stockholmu (1972.) ekološki pokret u svijetu dobio je snažan zamah kao *politički* akter, dio civilnog društva. Međutim, u razvoju svakoga pokreta tijekom vremena i u određenim okolnostima nastaju novi, u njegovu početku nepoznati izazovi. Tako je i sa nevladinim ekološkim udrugama, naročito onim snažnijim i djelotvornijim, a u ekološkom pokretu u cjelini otvara se novi teorijski diskurs. On se odnosi na pitanje uspješnosti aktualnog društvenog i političkog djelovanja u kontekstu menadžerskih koncepata kao i na pitanje ugrožavanja pa i gubljenja ideala. Naime onih ideala na tragu Marcuseove kritičke misli koji mogu koristiti ekološke uvjete za širenje utopijskih socijalnih ideja i ideja u zaštiti prirode. Nevladine organizacije bile su nosioci ideje nade u ekološkoj *pukotini upravljanja* okolišem. Je li takva percepcija u suvremenosti dovedena u pitanje, ponajprije načinom rada nevladinih udruga koja često slični na poduzetničku aktivnost kao bilo koja poduzetnička organizacija?

Mnogi si postavljaju pitanje je li moguće da ekološki pokret - ekološke nevladine udruge - izdrže s jedne strane pritisak stvarnosti u kojoj se šire i produbljuju ekološki problemi na koje nevladine ekološke udruge nastoje praktički odgovoriti u svakom društvu, a s druge strane da održe visoku razinu društvenih ideala? To pitanje svjedoči o tome da su se u odnosu na

70e godine prošloga stoljeća promijenili povijesni i konkretni društveni uvjeti djelovanja ekoloških udruga.

Pred nama je knjiga koja nastoji djelovanje ekoloških udruga i ekološkog pokreta u cjelini promišljati u novim socijalnim i globalnim okolnostima u kojima djeluju ekološke udruge. U tom kontekstu posebice je važan proces „profesionaliziranja“ ekoloških aktivista i njihovih organizacija koje se prilagođavaju organiziranju poduzetništva. Pitanje od kojega polazi autorica jeste kako profesionalizacija djeluje na „unutarnju prirodu“ suradnika NGO-a i kako se posljedice toga utjecaja povratno povezuju i odražavaju na „izvanjsko razaranje prirode“, te što to znači za političku relevantnost nevladinih ekoloških udruga – udruge za zaštitu okoliša i prirode?

Središnja hipoteza Viole Köster koju problematizira u knjizi glasi: „Profesionaliziranje ekoloških udruga (*Umwelt-NGOs*) postaje logika ekonomske racionalizacije, koja je pridonijela ‘izvanjskom razaranju prirode’, proširilo se na ‘unutarnju prirodu’ suradnika ekoloških udruga (*NGOs*). Time se jednako tako ograničio njihov protestni potencijal kao i ‘izvanjska zaštita prirode’ i degradirao na širi ‘problem menadžmenta’ (*Managementproblem*). Prevladavajući princip racionalnosti menadžerske uspješnosti ukupno dakle znači opasnost za ‘unutarnju prirodu i izvanjsku prirodu’“ (str. 15).

Analizu smješta u kontekst Marcuseove kritička teorije i koristi dva pojma „izvanjska priroda“ (*äußere Natur*) i čovjekova „unutarnja priroda“ (*innere Natur*) koji konkretiziraju pojam „dvostruka priroda“ (*doppelte Natur*). Marcuse je naime, primjenjujući eksplicitno Freudovu psihoanalizu, tumačio da je „vladanje nad priro-

dom“ neposredno povezano s „vladanjem nad čovjekom“ (*Der eindimensionale Mensch*, 1968:180). Potencijal „pobunjeničkog subjektiviteta“ i „radikalnog senzibiliteta“ daju potporu socijalnoekološkim promjenama koje bi značile mogućnost prekida sa „prirodnim društvenim odnosima“ vladajuće tehničko-ekonomske racionalnosti, kako je o tome pisao Christoph Görg (*Regulation der Naturverhältnisse*, Münster, 2003).

Prema Marcuseu, *radikalni senzibilitet* označava povezanost individualne osjetljivost za osjetilne dojmove zajedno s vrednovanjem „izvanjske prirode“. On je poticaj unutarnjim revoltima protiv organizirane društvene destrukcije prirode.

Studija se temelji na empirijskom istraživanju - devet intervjuva suradnika nevladinih udruga (Umwelt NGOs – BUND, DUH, Germanwatch, Greenpeace, Organization for World Economy, NABU, WEED, WFC, WWF).

Interpretacija rezultata intervjuva je po uzoru „Grounded Theory“ (Glaser, B. i Anselm S., *Grounded Theory*, Strategien qualitativer Forschung, Bern, 2008) a vrednovanje rezultata primjenom metode kvalitativne analiza sadržaja (Flick, U., *Qualitative Sozialforschung*, Hamburg, 2007).

*

Knjiga je podijeljena u nekoliko dijelova. Zapravo nisu naslovno navedeni dijelovi već numerički označeni u kontinuitetu. Osim **prvog**, uvodnog dijela, u **drugom** dijelu (str. 21-88) autorica analizira neke društvene okolnosti i pitanja u kojima djeluju nevladine udruge. Tako ukazuje na problem profesionalizacija i menadžmenta organizacije.

Profesionaliziranje NGO. U 60im i 70im godinama nastali su različiti socijalni pokreti pa tako i ekološki pokret nasuprot krutim strukturama i čvrstim institucijama. Anti-institucionaliziranje predstavljen je u protestima i traženju (prema poticaju, cilju i političkom okruženju) i alternativne društvenosti.

Poslije 70ih nastaju od pokreta različite udruge s različitom razinom institucionaliziranja. Tako od pokreta nastaju strukture – institucionalizirani pokreti unutar kojih se javlja specijalizacija za pojedina pitanja i formaliziranje djelovanja. Tako postupno sve više sliče poduzetničkoj strukturi navodi primjer profesionalizacije – *Greenpeace* kao profesionalna ekološka organizacija (str. 41-42).

Menadžment organizacije. U modernom društvu menadžment je postao glavni oslonac stvaranja i provođenja različitih strategija, pa tako i u zaštiti okoliša i prirode. On se temelji na sustavnosti i postupnosti u uvođenju rješenja koja korak po korak donose poboljšanja. Na takav način se stvara kontrolna moć u društvu. U takvom sustavu mišljenja i djelovanja nije moguć otpor institucionaliziranom društvu i formalnim strukturama. Ekološki menadžment pridonosi učinkovitosti nevladinih udruga, ali s druge strane je izazov i opasnost da se one postupno prilagode sustavu i djeluju unutar njega gubeći identitet i snagu otpora sistemu.

Prilagođavanje situaciji utječe na *vizije i ciljeve* koji se smještaju u određeno društvo, na što se nadovezuje pitanje *razvoja strategija* i kontrolu strategija odnosno njihovu *evaluaciju* (str. 30-34).

U ovom dijelu knjige autorica piše i o osobnom menadžmentu (*Personalmanagement*) i (a) njegovu fleksibiliziranju, odnosno

smanjenju hijerarhije vodstva i o (b) decentraliziranju razina. Zatim o rebirokratiziranju, osobnom menadžmentu (*Selbstmanagement*), superviziji i evaluaciji itd.

U **trećem** dijelu (str. 89-142) „Rezultati intervjua: samoupravljanje i posljedice za NGO suradnike“ (*Interviewergebnisse: Selbstmanagement und die Folgen bei NGO-Mitarbeitern*) osim metodoloških napomena piše o rezultatima intervjua. Njemu su analizirana neka pitanja s potkrjepom citata iz intervjua. U sadržajnom pogledu poglavlje se odnosi na nekoliko aspekata koji proizlaze iz odgovora ispitanika/ca koje je autorica sama izvela kao diskurzivna pitanja u analizi utjecaja profesionalizacije. To su, primjerice, proturječnosti – zahtjevi vs. profesionalizacija; samoupravljanje vs. orijentacije na uspjeh; kolegijalnost i priznanja vs. karijere i težnje za uspjehom; želja za autentičnosti vs. profesionalnog života; reakcija na proturječja; razočaranje i rezignacija.

Na kraju poglavlja sažeto ocjenjuje rezultate istraživanja. Zaključuje da s jedne strane čini se da se suradnici ekoloških udruga snažno prilagođavaju uspješnosti profesionalne organizacije da počnu trpjeti od posljedica; ili se pokušavaju zaštititi privatnim životom i ograničavanjem principa uspješnosti. Pri tome dospijevaju u opasnost rezigniranja. Viola Köster zaključuje (str. 140-141) da je profesionaliziranje u proturječju sa „unutarnjom prirodom“ (zahtjevima, uvjerenjima, psihom i osjećajima).

U **četvrtom** dijelu pod naslovom „profesionaliziranje ekoloških nevladinih udruga i Herbert Marcuse“ (*Die Professionalisierung von Umwelt-NGOs und Herbert Marcuse*, str. 143-180), izlaže neke temelje njegove teorije o odnosu društva i okoliša.

Nakon predstavljanja Marcuseovih stajališta „kritičke teorije prirode“ (kritische *Natuetheorie*) kao teorijske osnove interpretacije osvrnula se ukratko na usporedbu s rezultatima istraživanja i to u tri aspekta (str. 165): (a) zahtjevi suradnika nevladinih udruga prema njihovoj organizaciji, koje u duhu Marcusea Viola tumači kao „izraz revolucionarnog subjektiviteta“ (str. 166-170), (b) pounutarnjenje menadžerizma u formi osobnog menadžmenta (*Selbst-Management*) i mehanizama teorije poduzetništva radne snage (*Arbeitskraftunternehmer*) koje tumači kao „introjeksija principa realiteta“ (*Introjektion des Realitätsprinzips*, str. 171-174) i (c) smanjenje protestnog potencijala nevladinih udruga na individualnoj i organizacijskoj razini, što u kontekstu Marcuseove analiza nastoji razumjeti kao „opasnost razaranja novih socijalnih pokreta“ i pokušava utemeljiti kao protestni potencijal (str. 175-180).

Čitalac će naći neke osnovne teze o Marcuseovom stajalištu u ovom dijelu rada (koje posebno ovdje ne elaboriramo), koje mu orijentaciono mogu dati dobar uvid u njegovu kritičku misao.

U završnom, **petom** dijelu knjige „Sažetak“ (*Zusammenfassung und Fazit*, str. 181-185), autorica se sažeto osvrće na postavljeno istraživačko pitanje (str. 15) o utjecaju profesionalizacije ekoloških udruga (NGOs).

S jedne strane izjave ispitanika mogu se interpretirati (u slijedu Marcusea) da profesionalizacija djeluje kao prilagođavanje NGOs na dominirajući destruktivni princip realnosti. Posljedica toga je utjecaj na razaranje *individualnog* protestnog potencijala „radikalnog senzibiliteta“ odnosno „pobunjeničkog subjektiviteta“. Racionalistički menadžerizam može se shvatiti kao

sistemske uzroke razaranja prirodnog okoliša kao i unutarnje ljudske prirode.

S druge strane može se dovesti u pitanje *organizacijski* protestni potencijal, jer ako ekološke organizacije ugrožavaju fizičko i psihičko zdravlje suradnika, upitna je njihova vjerodostojnost. Vjerodostojnost se može uspostaviti sveobuhvatnom kritikom *status quo* kao uzročnika. Ekološke organizacije (udruge) moraju u svojim djelovanju biti izvan dominantnog principa stvarnosti.

Jednostavno može se reći da princip realiteta razara prirodu a ekološki suradnici putem profesionalizacije postaju žrtve toga istoga principa od kojega bi htjeli braniti „izvanjsku prirodu“.

*

Knjiga Viole Köster zapravo je istraživačka studija koja u središte analize uzima ekološke udruge u njihovim suvremenim uvjetima djelovanja u društvu, njihove izazove (osobne i organizacije) pred racionalitetom stvarnosti i posljedice utjecaja povijesnih društvenih okolnosti na njihove „utopijske ideale“ kao pokreta. Teorijska osnova joj je Marcuseova „kritička teorija“ o odnosu društva i okoliša (prirode). Stavljanjem tih pitanja u središte sociološke analize, širi diskurs o ekološkim udrugama i aktualizira pitanje koje se rijetko postavlja: kakvo posljedice se događaju prilagođavanjem udruga logici suvremenog sistema na ekološki pokret u cjelini, što se zbiva s unutarnjom prirodom suradnika nevladinih ekoloških udruga itd.

Köster je gotovo maksimalno koristila rezultate intervjua suradnika ekoloških udruga u Njemačkoj i gotovo maksimalno iskoristila značajnu Marcuseove radove

(popisanu na kraju knjige). Iako je broj ispitanika ograničen, veoma mali, Viola se potrudila da izborom njihovih iskaza, koristeći metodu kvalitativnu analize sadržaja, potkrijepi svoju hipotezu o unutarnjim i vanjskim promjenama u ekološkim udrugama. Pokazala je da ekološki pokret pod utjecajem racionalnosti sistema doživljava promjene - od njegova nastanka u drugoj polovici prolog stoljeća do danas – a koje mogu dugoročno štetno djelovati na ljudski kreativni duh. In se institucionalizira i profesionalizira čime se smanjuju protestni potencijali. To otvara pitanje: ne djeluju li ekološke udruge svojom prilagodbom sistemu zapravo funkcionalno, sistemski podupirujuće a manje „vizionarski“? To što se oslonila na Marcuseovu kritičku teoriju svjedoči da su nam potrebni ideali, velike strategije (a ne „strategijice“ i „vizijice“ o kakvim sustavno slušamo) koje gotovo ništa ne poboljšavaju zaštitu vanjske prirode.

Ukazala je da zagađivanje i razaranja te vanjske prirode povratno djeluje na ljudsku prirodu. Može se postaviti teza da uspješnost ekoloških udruga nije u njihovoj praktičnoj učinkovitosti nego u učinkovitosti u promjeni ljudske svijesti i oslobađanju od ekonomsko-tehničke racionalnosti sistema a time poticanju aktualne kritike modela svjetskog razvoja kao čovjeku otuđena sistema. Viola je nastojala potaknuti razmišljanja o tome. Čovjek je iznad sistema i time se udruge moraju voditi ako žele biti autentični pokret u 21. stoljeću, jer pokret za vanjsku prirodu, pokret je i za unutarnju prirodu – za čovjekovu slobodu i kreativnost. Praktično rješavanje (onečišćenja, zagađenja, ugrožavanja ili destrukcije ekosustava) zaštite prirode nije osnova boljeg društva i čovjekove

slobode, nego je rješavanje (eksploatacije pojedinca i društava, dužničkog ropstva itd.) – promjena društvenih odnosa suvremenog modela liberalnog kapitalizma koji označavaju postojeće „društveno prirodno stanje (Görg, *Gesellschaftliche Naturverhältnisse*, Münster, 1999; *Regulation der Naturverhältnisse*. Münster, 2003) osnova učinkovite zaštite vanjske i unutarnje čovjekove prirode.

I na kraju, čini nam se da bi bilo smisleno ovakva i slična pitanja postaviti u teorijskom diskursu perspektiva i za ekološke udruge u hrvatskom društvu? I u nas postoje znanstvene snage za takve ili slične analize kakvu je poduhvatila donedavna studentica političkih znanosti na FU Berlin.

Ivan Cifrić

Charles Saylan i Daniel T. Blumstein
THE FAILURE OF
ENVIRONMENTAL EDUCATION
(AND HOW WE CAN FIX IT)
University of California Press, Berkeley;
Los Angeles; London, 2011., 242 str.

Teme odgoja i obrazovanja za okoliš i održivi razvoj podjednako su aktualno područje interesa metodičkih i didaktičkih disciplina pedagogije kao i interdisciplinarnog područja znanosti o okolišu (*environmental science*). Problematika okoliša i održivosti tako postaje odgojno-obrazovni imperativ kako bi se nove generacije pokušalo educirati i još više vrijednosno usmjeriti ka ekološki osviještenoj refleksiji u svrhu djelovanja na izazove suvremenih promjena u okolišu, i sve posljedice koje to donosi suvremenom načinu života. Stoga je ovo područje jedno od propulzivnijih

disciplina kako u pedagoškim tako i u ekološkoj znanosti. Dok neki autori raspravljaju kako je začetak ozbiljnijeg usustavljenja suvremenog odgoja i obrazovanja za okoliš i održivi razvoj datira u 1970te i 1980te godine (vidi: Anđić, D., Paradigmatski aspekti problematike okoliša i odgoj za okoliš i održivi razvoj, *Metodički ogledi*, 14(2):9-23, 2007), drugi zagovaraju kako moderni oblici razvoja tog koncepta sežu još krajem 19. stoljeća u Velikoj Britaniji i vežu se za ime profesora botanike Patricka Geddesa (vidi: Palmer, J. A., *Theory, Practice, Progress and Promise*. London; New York, Routledge, 1998). Zato je svaka publikacija koja doprinosi obogaćivanju fonda znanja o ovoj pedagoško-ekološkoj disciplini prijeko potrebna iz jednostavnog razloga: danas je neophodno učiti i podučavati, osvješćivati i djelovati na svijest i volju djece uključene u odgojno-obrazovni proces, da bismo sutra odgojili buduće donositelje pametnijih i promišljenijih ekološki i okolišno prihvatljivijih odluka. No, nažalost obrazovanje za okoliš i održivi razvoj nerijetko je zanemareni, periferni, ako uopće postojeći dio odgojno-obrazovnog sustava u nekim zemljama.

Stoga je naslov knjige autora Saylana i Blumsteina sugerirao dva moguća smjera: prvo, mapiranje neuralgičnih točaka i kritičku refleksiju o tomu „što je pošlo krivo“ oko obrazovanja za okoliš; te drugo, koje su moguće smjernice kojima se može utjecati na popravlanje i povećanje efikasnosti odgojno-obrazovnog procesa za okoliš i održivi razvoj. Perspektiva autora spoj je njihovih različitih profesionalnih pozadina: Blumsteina kao znanstvenika i pedagoga iz područja znanosti o okolišu te Saylana kao poduzetnika i predsjednika nevladine organizacije koja skrbi o zaštiti